

Bożena Dwornik

Czytelnia polska i francuska Aleksandra Wojciecha Fusieckiego (1841 – 1849)¹

Działalność Aleksandra Wojciecha Fusieckiego (1805 – 1862) przypadła na okres zaborów, gdy księgarz był często osobą podejrzaną przez władze państw zaborczych o propagowanie literatury zakazanej i nierzadko z tego powodu inwigilowaną przez policję. Czujna cenzura, działająca w Rzeczypospolitej Krakowskiej już od 1815 r., niedogodności związane z obiegiem książki w podzielonym kraju oraz konkurencja pozostałych księgarń, które miały już utrwaloną pozycję na rynku księgarskim, utrudniały start nowo powstającym w latach czterdziestych XIX w. firmom, do których należała również księgarnia A. Fusieckiego.

Aleksander Fusiecki rozpoczął swoją działalność księgarską w Krakowie w 1840 r. 6 lipca tego roku otrzymał od Senatu Wolnego Miasta Krakowa pozwolenie na otwarcie „Księgarni wraz z Składem Rycin, Obrazów olejnych i Starożytności tyczących się przedmiotów naukowych”², ale z wyraźnym zastrzeżeniem, iż „w utrzymywaniu powyższego Magazynu winien się ściśle zastosować do przepisów o Cenzurze”³. A. Fusiecki uruchomił księgarnię 9 III 1841 r.⁴ przy Kościele Najświętszej Marii Panny w Rynku Głównym nr 15⁵. Bez względu na trudności i prześladowania wytrwale poświęcał się pracy z książką. Nawiązał kontakty z księgarzami krakowskimi, m.in. J. Czechem, D.E. Friedleinem, A. Grabowskim. W poszukiwaniu druków często podejmował podróże po dworach i majątkach Galicji i Poznańskiego. Już wtedy musiał uchodzić za znanego i cenionego „zbieracza”, skoro Kurator Ossolineum Henryk Lubomirski uczynił go pełnomocnikiem w sprawach zakupów i wymiany książek dla swojego zbioru.

Kontakty z antykwariuszami i prywatnymi zbieraczami umożliwiły mu zgromadzenie bogatego księgozbioru, który pozwolił na rozpoczęcie działalności księgarskiej. W tym okresie A. Fusiecki zebrał około 5 tysięcy rycin i grafik, dużą kolekcję numizmatów oraz „doborowy zbiór książek odnoszący się do dziejów i literatury ojczyznej”⁶, w tym prawie komplet politycznych druków krakowskich wydanych od czasów Zygmunta I aż do końca panowania Stanisława Augusta. Znaczną część zasobów księgarni Fusieckiego stanowiły książki wzięte w komis od Ambrożego Grabowskiego w 1842 r.⁷

Księgarz uzupełniał swój zasób również książkami z własnych nakładów. A. Fusiecki wydał kilka pozycji autorów krakowskich. Były wśród nich prace popularnonaukowe z różnych dziedzin, m.in.: „O zastosowaniu słuchu do rozpoznawania chorób” A. Kremiera (1841); „O moście wiszącym” T. Żebrawskiego (1841); „Krótki wykład nomenklatury chemicznej” F.N. Waltera (1842) oraz „List do Józefa Kremiera” P. Popiela (1844)⁸. Zamierzał również finansować wydanie dzieł J.I. Kraszewskiego, ale jego plany w tym względzie nie doszły jednak do skutku. O posiadanym na składzie asortymencie księgarz informował klientów poprzez ogłoszenia ukazujące się w czasopismach oraz ulotki, jak np.: „Nowo założona księgarnia A.W. Fusieckiego w Krakowie przy Głównym Rynku nr 15 zawiadamia Szanowną Publiczność, iż jest dobrze zaopatrzona w dzieła najnowsze oraz ma znaczny zapas dzieł dawniejszych tak w polskim, jak i w obcych językach”⁹.

Aleksander Fusiecki zajmował się nie tylko prowadzeniem księgarni, ale podobnie jak większość współczesnych mu księgarzy otworzył – prawdopodobnie jeszcze w 1841 r. – czytelną księgarnię¹⁰. O jej istnieniu świadczą bowiem zachowane w rękopisie wykazy: „Księga Czytelni polskiej i francuskiej” oraz „Dodatek do Katalogu Czytelni”¹¹. „Księga Czytelni...” stanowiła zarówno katalog wypożyczalni, jak i księgarni A. Fusieckiego. Zawiera ona bowiem ceny książek, zaś na karcie 12, przy dziele J. Lelewela znajduje się dopisek „sprzed.” [sprzedane]. Ponadto przy większości pozycji odczytać można oznaczenia literowe „K” i „W”, które mogły być skrótami wyrazów „księgarnia” i „wypożyczalnia” i wskazywać ich przeznaczenie.

W katalogu tym A. Fusiecki zastosował układ według języków, przyjmując jako kryterium podziału języki: polski (s. 1 – 51), francuski (s. 251 – 285), łaciński (s. 311 – 335), niemiecki (s. 411 – 422), włoski (s. 441 – 445) i angielski (s. 451)¹². W obrębie tych grup poszczególne pozycje spisane są w układzie alfabetycznym

autorów i tytułów. W opisie katalogowym książek zawartych w „Księdze Czytelni” jako hasło występuje nazwisko i imię autora bądź skrót imienia. Po nazwisku podany jest tytuł dzieła w pełnym brzmieniu. W następnej kolejności występują: edycja dzieła, jeśli jest to kolejne wydanie, miejsce i rok wydania, liczba tomów, informacje o ilustracjach, format oraz ewentualnie uwagi o stanie dzieła. Na końcu umieszczona jest cena jednego egzemplarza oraz suma ogólna.

Na podstawie tego katalogu można ocenić wielkość i różnorodność księgozbioru posiadanego przez księgarza. Łącznie zawiera on 2431 tytułów książek i czasopism w ponad 4500 egzemplarzach (zob. tab. 1).

Tabela 1

Ilościowy wykaz dzieł
zawartych w „Księdze Czytelni polskiej i francuskiej”

Dzieła w języku:	Liczba tytułów	Liczba tomów
polskim	667	2694
francuskim	832	853
łacińskim	571	600
niemieckim	274	289
włoskim	86	94
angielskim	1	1
Łącznie	2431	4531

A. KSIĄŻKI W JĘZYKU POLSKIM

Utwory polskojęzyczne to przede wszystkim dzieła autorów polskich, chociaż występują również tłumaczenia z francuskiego, angielskiego, niemieckiego. Tłumaczenia z obcych języków stanowią zaledwie 5% całej produkcji polskiej zawartej w katalogu czytelni. Wśród najbardziej popularnych autorów pojawiają się nazwiska J.J. Rousseau („Umowa towarzyska czyli zasady prawa politycznego... Agen 1839”)¹³ i Ch.L. Montesquieu („Listy perskie... Drezno 1778” oraz „Uwagi nad przyczynami wielkości i upadku Rzeczypospolitej Rzymskiej... Warszawa 1762”)¹⁴. Z łacińskich tłumaczeń wyróżniają się dzieła starożytnych klasyków, jak np. Demostenesa („Filipiki, z przyłączeniem uwag historycznych i politycznych... Warszawa 1774”)¹⁵, Horacego („Poezje... Wrocław 1818, 2 tomy”)¹⁶ oraz Seneki („Listy do Luciliusza... Wilno 1781 – 82, 4 tomy”)¹⁷.

Katalog uwzględnia książki o różnorodnej tematyce. Są to jednak głównie książki naukowe, wśród których najliczniejszą grupę stanowi literatura polityczna¹⁸ (zob. tab. 2).

Tabela 2

Tematyka wydań w poszczególnych językach

Dziedzina wiedzy	Ilość dzieł					
	polskich	francu- skich	łacińskich	niemie- ckich	włoskich	angiel- skich
Literatura polityczna	115	88	43	4	1	–
Prawo	77	34	61	1	1	–
Literatura religijna	74	57	112	38	40	–
Literatura piękna	45	99	52	17	19	–
Medycyna	30	28	123	118	3	–
Filozofia	17	101	52	8	2	–
Historia	23	112	28	12	3	1
Nauki przyrodnicze	5	27	5	11	–	–
Ekonomia polityczna	14	33	–	16	–	–
Nauki ścisłe	8	98	30	10	–	–
Geografia	6	39	–	9	2	–
Sztuka, teatr	2	20	3	4	4	–
Czasopisma	10	5	1	3	1	–
Kalendarze	18	–	–	–	–	–
Programy szkolne, Podręczniki	87	–	–	–	–	–
Zbiór pism	51	–	–	–	–	–
Varia	55	91	51	23	15	–
Łącznie	667	832	571	274	86	1

Literatura polityczna obejmuje głównie mowy sejmowe z II poł. XVIII w., traktaty i rozporządzenia, uchwały i ustawy, rozprawy, jak np. „O ustanowieniu i upadku Konstytucji polskiej 3-go Maja 1791 r. W Metz 1793, 2 tomy”¹⁹ oraz pisma społeczno-polityczne najpopularniejszych przedstawicieli oświeceniowej myśli społecznej w Polsce: H. Kołłątaja (m.in. „Do Stanisława Małachowskiego, Referendarza Koronnego [...] Anonima listów kilka. Warszawa 1788 – 1790”)²⁰ i S. Staszica („Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego, Kanclerza i Hetmana Wielkiego Koronnego do dzisiejszego stanu Rzeczypospolitej Polskiej przystosowane. Warszawa 1785”)²¹.

Ponad 70 miejsc w katalogu A. Fusieckiego zajmują prace z zakresu prawa. Wśród nich na uwagę zasługuje 23-tomowy „Dziennik praw Królestwa Polskiego.

Warszawa 1839²² oraz „Dziennik praw Xięstwa Warszawskiego. Warszawa 1810 – 12, 4 tomy²³. W katalogu znajdujemy również kompendium ogólne dotyczące tej dyscypliny, a mianowicie: E. Kłodzińskiego „Encyklopedia i metodologia prawa. Warszawa 1842²⁴.

Kilkadziesiąt tytułów stanowią utwory o treści religijnej obejmujące rozprawki teologiczne, kazania, żywoty świętych, listy pasterskie, katechizmy dla dzieci i młodzieży oraz modlitwy, jak np. „Ojciec nasz, Modlitwa Pańska z rozmaitych rękopisów i druków starożytnych w języku polskim i w innych dialektach słowiańskich. (Zebrał i ułożył J.S. Bandtkie). Wrocław 1826²⁵. Do najcenniejszych pozycji wśród dzieł religijnych należą jednak druki krakowskich oficyn wydawniczych z przełomu XVI i XVII w. z cennymi uwagami księgarza o ich stanie. Są to: „Biblia to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu, według łacińskiego przekładu starego [...] na polski język znowu z pilnością przełożone [...] przez O. Jakuba Wuyka z Wągrowca [...] wydane w Krakowie w Drukarni Łazarzowej R.P. MDXCIX (1599). Egzemplarz dobrze zachowany w starożytnej oprawie²⁶ oraz „Psałterz Walentego Wróbla. W Krakowie u Unglera 1539. (Druk gotycki, brak k. tytułowej)²⁷.

W zakresie literatury pięknej dominują utwory współczesnych autorów, głównie poetów polskich. Znajdujemy wśród nich tomiki poezji X. J.P. Woronicza, A. Czajkowskiego, B. Kicińskiego, poematy i powieści wierszem takich autorów, jak: F. Wężyk, I. Mieroszewski, S. Twardowski czy W. Pol. W mniejszym stopniu występują utwory powieściowe i dramatyczne. Na uwagę zasługuje opracowanie dziejów piśmiennictwa polskiego pióra L. Łukaszewicza: „Rys dziejów piśmiennictwa polskiego. Kraków 1836²⁸.

„Księga Czytelni polskiej i francuskiej” A. Fusieckiego wykazuje również w szerokim zakresie wartościowe pozycje naukowe z pozostałych dziedzin wiedzy, takich jak: medycyna, filozofia, historia, ekonomia polityczna, nauki matematyczno-przyrodnicze. Wśród tej literatury znaczące miejsce zajmują dzieła historyczne dotyczące przeszłości kraju autorstwa współczesnych historyków: A. Grabowskiego, J.S. Bandtkiego, F. Bentkowskiego, J. Lelewela czy A. Jochera. Z historią Krakowa związane są prace czołowych historyków I poł. XIX w.: A. Grabowskiego („Groby królów polskich w Krakowie, w Kościele Katedralnym na Zamku... Kraków 1835²⁹), który wydał również pierwszy polski przewodnik po Krakowie: „Kraków i jego okolice. Wyd. 4. Kraków 1844³⁰, oraz J.S. Bandtkiego („Historia Drukarń Krakowskich od

zaprowadzenia druków do tego Miasta aż do czasów naszych... Kraków 1815"³¹. O rozwoju drukarstwa i piśmiennictwa polskiego traktują, bardzo wiele znaczące w historii naszej kultury i nauki, dzieła: F. Bentkowskiego „O najdawniejszych książkach drukowanych w Polsce, a w szczególności o tych, które Jan Haller w Krakowie wydał, wiadomość. Warszawa 1812"³²; J. Lelewela „Bibliograficznych ksiąg dwoje, z których rozebrane i pomnożone zostały dwa dzieła J.S. Bandtkie: *Historia Drukarń Krakowskich, tudzież Historia Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie...* Wilno 1823 – 26, 2 tomy"³³; A. Jochera „*Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie...* Wilno 1840, 2 tomy"³⁴. Katalog odnotowuje też jedną z fundamentalnych prac dla kultury polskiej – 6-tomową edycję „*Słownika języka polskiego*” S.B. Lindego (Warszawa 1807 – 1814)³⁵.

W okresie Oświecenia w Polsce nastąpił rozwój nauk ścisłych – nowożytnej matematyki, fizyki i chemii. Rozkwit swój zawdzięczają one pracom braci Jana i Jędrzeja Śniadeckich, autorów pierwszych podręczników z tych dziedzin. A. Fusiecki w swym asortymencie posiadał również ich prace, a mianowicie: Jędrzeja Śniadeckiego „*Mowa o niepewności zdań i nauk na doświadczeniu fundowanych, przy otwarciu nauk w Szkole Głównej Litewskiej z roku 1799 na rok 1800 czytana. Wilno 1799*”³⁶ oraz Jana Śniadeckiego: „*Jeografia czyli opisanie matematyczne i fizyczne ziemi. Wyd. 3. Wilno 1818*”³⁷, a także kilka innych prac.

Księgozbiór Aleksandra Fusieckiego uzupełniały podręczniki dla uczniów z czasów Komisji Edukacji Narodowej autorstwa Grzegorza Piramowicza i ks. Onufrego Kopczyńskiego, programy szkolne oraz pomoce dla nauczycieli. Księgarz posiadał także kalendarze obejmujące swym zakresem lata 1759 – 1844. Znajdujemy też w księgozbiornie „*Czytelni polskiej i francuskiej*” wydawnictwa informacyjne, tj. słowniki z poszczególnych dziedzin wiedzy, jak np.: „*Słownik anatomiczno-fizjologiczny ułożony przez J. Majera i F. Skobla, Profesorów Wydziału Lekarskiego w Uniwersytecie Krakowskim. Kraków 1838*”³⁸ czy służące do nauki języków obcych: „*Słownik polsko-rosyjsko-francuski, ułożony na wzór Słownika Lindego, Słowników Akademii rosyjskiej i francuskiej. Wilno 1840, 3 tomy*”³⁹.

Czasopisma reprezentowane były zaledwie przez kilka tytułów, głównie przez roczniki instytutów i towarzystw, a mianowicie:

– „*Rocznik Towarzystwa Dobroczynności Wolnego Miasta Krakowa*” z lat 1818, 1824, 1833, 1835, 1839, 1841, 1846;

- „Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Krakowskim połączonego” za lata 1817 – 1833, 1841, 1843;

- „Rocznik Instytutów Religijnych i Edukacyjnych w Królestwie Polskim. Warszawa 1830”⁴⁰ oraz kilka innych.

Strony 33 – 48 „Księgi Czytelni polskiej i francuskiej” zajmuje kilkudziesięciotomowy „Zbiór pism rozmaitych”. Występują tu zarówno ustawy rządowe, traktaty, w tym: „Traktat dodatkowy tyczący się Miasta Krakowa” oraz „Konstytucja Wolnego Miasta Krakowa”⁴¹, projekty, rozprawy, statuty, dysertacje, sprawozdania, jak również przepisy dla nauczycieli, programy dla uczniów, z literatury pięknej zaś wiersze, bajki i poematy. Nie brak również ciekawych poradników, jak np. „Prawidła zdrowego i długiego życia”⁴².

Prace, które nie zostały zakwalifikowane do poszczególnych dziedzin nauki, określone są mianem „Varia”. Wśród nich znalazły się poradniki: I.M. Lehmana: „Przepisy o czystem strojeniu fortepianu i sposobie dobrego utrzymania tegoż instrumentu... Warszawa 1829” czy J.A. Gorczyzna: „Tabulatura muzyki albo zaprawa muzyczna... Warszawa 1647”⁴³.

„Księga Czytelni polskiej i francuskiej” nie obejmowała całości księgozbioru posiadanego przez księgarza. Świadczą o tym dołączone do niej wykazy: „Dodatek do katalogu Czytelni”⁴⁴, „Katalog książek, inkunabułów, rycin, obrazów, medali i monet”⁴⁵ oraz spisy książek, które A. Fusiecki nabywał od prywatnych właścicieli⁴⁶. Z dzieł w języku polskim w wykazach tych reprezentowana jest głównie literatura piękna, zarówno dawna, jak i współczesna, oraz pozycje z zakresu polityki, filozofii, prawa. Tytułem przykładu można wymienić: Marka Cyncerona: „O powinnościach wszech stanów przez St. Koszuckiego przełożone. Wilno 1593”⁴⁷; „Ziemianin albo rozmowa ojca z synem o sprawie polskiej (przez St. Orzechowskiego). Kraków 1565”⁴⁸. W wykazach książek znajduje się również ciekawa notatka księgarza o zgromadzonych przez niego Bibliach, a mianowicie: „Bible mam tylko następujące: z roku 1577 krakowska (Leopolity), z r. 1647 Wuyka (N. Testament), z r. 1599 i 1740 Wuyka całą Biblię, z r. 1660 Amsterdamską, z r. 1810 Berlińską”⁴⁹.

Aleksander W. Fusiecki posiadał również w swoim księgozborze dzieła zakazane przez cenzurę, których powyższe wykazy – co zrozumiale – nie uwzględniały. Świadczy o tym m.in. wypowiedź pamiętnikarska ówczesnych studentów St. i S. Mieroszewskich:

„[...] Wtedy wszyscy wielcy wieszczowie jeszcze żyli i podnosili ducha, [...]. Pojąć więc łatwo, jakie nas także ożywiały uczucia. Tymi wiedzeni, z niezrównanym zapalem zajmowaliśmy się nową, a szczególnie emigracyjną literaturą. Ojców naszych lub krewnych biblioteki, a wreszcie i istniejąca naówczas księgarnia Fusieckiego wszystkie wtedy »książki« sprowadzająca, obfitego dostarczały nam materiału»⁵⁰.

B. KSIĄŻKI W JĘZYKU FRANCUSKIM

Dzieła w języku polskim nie wyczerpują całości księgozbioru posiadanego przez A. Fusieckiego. „Księga Czytelni polskiej francuskiej” wykazuje również – jak już wspomniano” pozycje w językach obcych. Przeszło 800 tytułów to utwory w języku francuskim. Są to przede wszystkim druki XVIII- i XIX-wieczne, prace współczesnych autorów bądź najnowsze wydania wciąż popularnych klasyków literatury starożytnej.

W dziedzinie literatury odnotowano wznowienia dzieł Demostenesa („Oeuvres completes de Demosthene... Paris 1707, 6 vol.”)⁵¹; Owidiusza („Les’Metamorphoses d’Ovide... Paris 1802, 4 vol.”)⁵² oraz Wergiliusza („Les Georgiques... Paris 1804”)⁵³. Znalazły się tu również cieszące się wciąż niesłabnącą popularnością traktaty filozoficzne Seneki, mowy oraz listy polityczne Cyncerona dotyczące ustroju i warunków społecznych epoki, jak np. „Lettre politique a Quintus. Paris 1809”, „Lettres de C. a Atticus”, a także jego „Rozmowy Tuskulańskie” („Tusculanes, trad. par d’Olivet, 2 vol. Vismes 1812”)⁵⁴. Obok nich odnotowano również dzieła starożytnych historyków: Tukidydesa i jego historię wojny peloponeskiej („L’Histoire de Th. de la guerre du Peloponese”)⁵⁵, a także dzieła zbiorowe Plutarcha w liczbie 25 woluminów („Oeuvres... Paris 1801 – 1805”)⁵⁶. Nie brakło też jednego z najwybitniejszych dzieł starożytności, które zyskało sobie wielowiekową sławę, a mianowicie „Historii naturalnej” Pliniusza („Histoire naturelle de Plinie... Paris 1771 – 1782, 12 vol.”)⁵⁷, obejmującej 37 ksiąg z zakresu botaniki, zoologii, geologii, mineralogii, astronomii, medycyny i farmakologii. Próba stworzenia podobnego kompendium w XVIII w. była „Histoire Naturelle” G. Buffona licząca 76 woluminów in 12° (Paris 1799)⁵⁸.

Dzieła współczesnych autorów, tj. XVIII- i XIX-wiecznych, wykazywały w dużej mierze związki z tendencjami umysłowymi i kulturalnymi panującymi w ówczesnej Europie. Należały do nich wydawnictwa o charakterze naukowym, wśród których dominowały prace filozoficzne oraz polityczno-prawne. Wystarczy wspomnieć nazwiska wybitnych myślicieli francuskich epoki Oświecenia, jak Montesquieu, Rousseau

czy Wolter. Katalog A. Fusieckiego wykazywał również dzieła N. Machiavellego⁵⁹, jednego z czołowych przedstawicieli literatury politycznej, którego poglądy wywarły duży wpływ na myśl polityczną Europy począwszy od XVI wieku.

Wśród dzieł francuskich znajdujemy również „polonica”, a mianowicie: dramat dedykowany królowi Stanisławowi Augustowi autorstwa Dubois: „Casimir le Grand, drame... Varsovie 1775”⁶⁰; P. Bouchera: „Ode Anacreontique, a Son Excell. de Woronicz, Evegne de Cracovie. Cracovia 1816”⁶¹ oraz A. Mickiewicza: „Livres des pelerins polonais... Paris 1833”⁶².

Wśród naukowych dzieł francuskich „Księgi Czytelni polskiej i francuskiej” znalazły się również prace historyczne Millota („Elemens d'histoire generale. Eu Suisse 1778, 9 vol.”, „Histoire d'Allemagne. Paris 1807, 3 vol.”, „Histoire d'Angleterre. Neuchatel 1779, 3 vol.”, „Histoire de France. Paris 1817, 4 vol.”)⁶³ oraz wspomnianego już wcześniej Woltera („Histoire de Charles XII, Roi de Suede. Londres 1769, 2 vol.”, „Histoire du Parlement de Paris. Amsterdam 1759”, „Histoire de l'Empire de Russie sous Pierre Le Grand. Londres 1763”)⁶⁴. W grupie dzieł historycznych wydanych w języku francuskim znalazła się także praca J. Lelewela, traktująca o dziejach Polski: „La couronne de Pologne et sa royante. Rouen 1837”⁶⁵.

Zgodnie z tendencjami XVIII i XIX wieku preferowano również kompendia wiedzy, słowniki oraz encyklopedie. W księgozbiornie francuskim A. Fusieckiego znalazły się różnego rodzaju słowniki służące do nauki gramatyki francuskiej („Dictionnaire portatif de la langue française, extrait du grand Dictionnaire de l'Academie française. Paris 1793” czy „Dictionnaire universal des synonymes de la langue française... Paris 1802, 3 vol.”⁶⁶) oraz słowniki służące do nauki języków obcych („Dictionnaire Allemand-Français et Français-Allemand. Vienne et Brünn 1790, 2 vol.”⁶⁷).

Przedstawiona analiza fragmentu katalogu pozwala na stwierdzenie, że literatura w języku francuskim zgromadzona przez A. Fusieckiego zdominowana została przez nauki polityczno-prawne, filozofię i historię. Wiązało się to w dużym stopniu z tendencjami epoki, wpływami francuskiego Oświecenia.

C. KSIĄŻKI W JĘZYKU ŁACIŃSKIM

Nieco inaczej kształtuje się struktura treściowa dzieł w języku łacińskim. Główne miejsce zajmują prace z zakresu medycyny oraz teologii, w dalszej zaś kolejności dopiero występują dzieła z dziedziny prawa i polityki, filozofii oraz literatury pięknej. W przeważającej części były to dzieła wydane do 1800 r., głównie XVI-, XVII- i XVIII-wieczne, czyli obecnie objęte mianem „starodruków”. Najstarszym drukiem w języku łacińskim zarejestrowanym w katalogu czytelnicy jest inkunabuł wydany w 1493 r. w drukarni Antoniego Kobergera w Norymberdze pt. „Chronicon mundi ab O.C. usque ad ann. C. 1492 deductum”⁶⁸. Autorem tego dzieła był ówczesny kronikarz niemiecki H. Schedel.

Wśród dzieł łacińskich w katalogu A. Fusieckiego dominowały jednak liczbowo prace z zakresu medycyny. Były to zarówno rozprawy teoretyczne, jak i porady praktyczne typu „zasady zachowania zdrowia”, „o kąpielach leczniczych”, „o ziołolecznictwie”, zaczerpnięte od starożytnych lekarzy greckich. Najwybitniejszym ich przedstawicielem był lekarz-praktyk Klaudiusz Galenos. Spośród jego rozpraw warto przytoczyć: „Methodus medendi. Lutetiae 1519”⁶⁹. Na przełomie X i XI w. prym wiodła medycyna arabska, do której nawiązywało dzieło: „Avicennae, Arabum Medicorum Principis, ex G. Cremonensis versione... Tomus II. Venetiis 1608”⁷⁰. Z medycyną praktyczną związane były również prace lekarza Paracelsusa (właściwe nazwisko Teophrastus Bombastus von Hohenheim), jak np. „Libri V de vita longa. Basilea 1563”⁷¹, w których zalecał nowe środki lecznicze, m.in. zioła.

W katalogu znajdujemy także dzieła medyczne współczesnych autorów polskich: Józefa Majera „Comentatio medico-practica. Cracoviae 1833”⁷² oraz Franciszka Skobla (o tym samym tytule, Cracoviae 1833)⁷³. Na uwagę zasługuje ponadto dzieło D. Fontanoniusa „De morborum internorum curatione. Lugduni 1549” nie tyle ze względu na treść, co na cenny dopisek A. Fusieckiego o pochodzeniu tej książki: „egzemplarz z biblioteki Zygmunta Augusta z podpisem Hieronima Koca, Chirurga Anny Jagielonki”⁷⁴

Poza medycyną, wśród książek łacińskich bogato reprezentowane były druki religijne: kazania, rozprawy – głównie o Sakramentach Świętych, dysertacje i traktaty teologiczne, jak np. Św. Augustyna „De Doctrina Christiana Libri quarta. Venetiis 1764”⁷⁵ czy T. Companelli „Atheismus triumphatus. Romae 1631”⁷⁶, a także ko-

mentarze Pisma Świętego: S. Ambrosius „Comentarii in Acta Apostolorum. Typis Joannis Graphei 1540”⁷⁷.

Spośród dzieł prawniczych szczególnie wyodrębniają się druki dotyczące starożytnego prawa rzymskiego, które zapoczątkowało naukowy rozwój tej dyscypliny. Odzwierciedleniem tego prawa był „Codicis Justiniani... Lugduri 1650”⁷⁸. O istocie rzymskiego prawa cywilnego traktowało dzieło: „Corpus juris civilis romani... Lipsiae 1740, 2 vol.”⁷⁹, natomiast popularnym opracowaniem historycznym na ten temat była pozycja I.A. Bachiusa: „Historia Jurisprudentiae Romanae IV Libris comprehensa. Lipsiae 1796”⁸⁰.

Starożytną Grecję i Rzym reprezentowali również twórcy literatury pięknej. Wystarczy wspomnieć Homera („Ilias. Interprete Lauren Valla. An 1527”, „Odyssea, graece et latine. Chemnicii 1784 – 85, 2 vol.”)⁸¹ czy Wergiliusza („Bucolica, Georgica et Aeneidos. Libri XII. Nürnberg 1748”)⁸². Listę utworów klasycznych uzupełniają dzieła dramaturga greckiego Eurypidesa „Tragediae fragmenta epistolae... Tomus I. Lipsiae 1778”⁸³ oraz autora słynnych „Metamorfoz” – Owidiusza: „Tristium Lib. V cum notis Aug. Vindel 1770 – 72, 2 vol.”⁸⁴.

Z pozostałych dzieł łacińskich na uwagę zasługują także prace z dziedziny filozofii, a wśród nich zbiory dzieł Platona, Seneki, komentarze do Arystotelesa oraz utwory F. Bacona i I. Newtona.

D. KSIĄŻKI W JĘZYKU NIEMIECKIM

Podobnie jak w przypadku dzieł łacińskich, w części „niemieckiej” katalogu A. Fusieckiego dominuje zdecydowanie medycyna, z tą jednak różnicą, iż są to głównie utwory nowsze, XVIII– i XIX–wieczne, i bardziej specjalistyczne. Pojawiają się zatem podręczniki z zakresu chirurgii, anatomii czy weterynarii, a także specjalistyczne czasopisma medyczne, np. A. Henke: „Zeitschrift für die Staatsarzneikunde 1821 – 1830, 33 vol.”⁸⁵, „Der Artz, eine medizinische Wochenschrift. Hamburg 1764 – 1767, 6 vol.”⁸⁶

Literaturę religijną stanowiły przede wszystkim książki liturgiczne, ewangelie i inne utwory traktujące o życiu Jezusa Chrystusa, katechizmy służące do nauki religii oraz kazania z okazji różnych świąt.

Z prac historycznych wyróżniają się opracowania historii ogólnej Millota: „Allemande Weltgeschichte alter, mittlerer und neuer Zeiten. Wien 1813, 15 vol.”⁸⁷ oraz J.F. Schuellerera: „Weltgeschichte... Grätz 1808”⁸⁸. Odnaleźć można również wśród dzieł w języku niemieckim nazwiska zasłużonych autorów starożytnych – Pliniusza, Cicerona i Seneki, których listy w wyborze zebrane zostały w jednym tomie: „Sammlung auserlesener Briefen aus Plinius, Cicero und Seneka. Frankfurt 1780”⁸⁹.

Z pozostałych książek w języku niemieckim na uwagę zasługuje jedyna pozycja związana z historią drukiarstwa. Była to praca I. Schmaltza: „Das Jubiläum der Buchdruckerkunst im Jahre 1840. Leipzig 1836”⁹⁰.

E. KSIĄŻKI W JĘZYKU WŁOSKIM

Wśród nielicznej grupy książek włoskich w katalogu A. Fusieckiego prawie 50% stanowiły dzieła religijne. W większości były to druki XVIII-wieczne dotyczące działalności jezuitów w Portugalii, m.in. ich listy i relacje z pracy misyjnej. Pozostałe pozycje religijne to kazania, listy teologiczne, dzieła kaznodziejskie. Jako przykład mogą posłużyć następujące prace: V.M. Nobili „Opere predicabili... In Venezia 1763, 3 vol.”⁹¹, „Lettere scritte da un Teologo a un Vescovo della Francia. Roveredo 1758”⁹².

Z dzieł literackich pojawiają się zarówno utwory poetyckie (F. Arisi „Poesie. In Cremona 1680 – 84”)⁹³, dramatyczne („Arminio, drama per musica da rappresentarsi nel regio teatro di Varsavia. Varsavia 1761”)⁹⁴, jak i zbiory obu tych gatunków jednocześnie („Raccotta di prose e poesie... In Torino 1753, 2 vol.”)⁹⁵. Jednym z dwóch „poloników” wśród dzieł włoskich (oprócz dramatu „Arminio”) są panegiryki na cześć św. Stanisława, biskupa krakowskiego: G. Gremona: „Per le glorie di S. Stanislao Vescovo di Cracovia, e Martine, orazione panegirica. In Roma 1750”⁹⁶. Znajdujemy również w tej części katalogu kompendia gramatyczne służące do nauki czytania, pisania oraz mówienia po włosku i po francusku.

Natomiast jedynym dziełem w języku angielskim wykazanim w katalogu czytelnicy A. Fusieckiego była historia Ameryki W. Robertsona: „The history of America. Basil 1790, 3 vol.”⁹⁷ Pozycja ta zamykała „Księgę Czytelnicy”. Katalog ten, będący ręko-

piśmiennym wykazem druków, był prowadzony z niezwykłą starannością i dokładnością pomimo tak dużej ilości dzieł posiadanych przez księgarza. Analiza zawartości katalogu pozwoliła zorientować się w profilu zgromadzonych dzieł. Można zatem pokusić się o sformułowanie przypuszczalnych wniosków na temat potencjalnych użytkowników czytelni A. Fusieckiego, jak i koncepcji samego księgarza odnośnie funkcji skompletowanego zbioru.

Księgozbiór Aleksandra Fusieckiego tworzyły w zdecydowanej większości książki naukowe i popularnonaukowe. Obejmowały one polski i obcy dorobek naukowy, głównie z takich dziedzin wiedzy, jak: filozofia, historia, medycyna, prawo oraz teologia. Można zatem przypuszczać, że księgarnia zaspokajała w znacznej mierze potrzeby środowiska naukowego Krakowa, zarówno studentów, jak i profesorów. Byli oni zapewne również czytelnikami literatury pięknej, wśród której dominowały dzieła klasyków greckich i rzymskich (Homera, Horacego, Demostenesa, Owidiusza, Wergiliusza, Eurypidesa), ale nie brakło i literatury współczesnej. Z tej zaś największym zainteresowaniem cieszyła się literatura zakazana przez cenzurę, zwłaszcza polskich autorów emigracyjnych.

Analiza struktury treściowej katalogów potwierdziła, iż księgozbiór był gromadzony ze znajomością rzeczy. Znalazły się tutaj dzieła reprezentowane przez sławne nazwiska ich twórców, czy wreszcie wartościowe pod względem formy wydawniczej, jako że A. Fusiecki uchodził za zbieracza książki rzadkiej i cennej.

Nie udało się ustalić zasad i warunków korzystania z czytelni A. Fusieckiego. Jediną informacją na ten temat jest notatka księgarza: „Hr. Skorupka Adam winien za czytelnię, 2 miesiące – f.12”⁹⁸. Z relacji tej wynikałoby, iż Fusiecki pobierał – tak jak inni księgarze prowadzący wypożyczalnie – abonament w wysokości 6 złp. miesięcznie⁹⁹. Nie zostało to jednak potwierdzone w innych źródłach.

Zachowane katalogi oraz wszelkie ocalałe spisy książek stanowią bardzo istotny, a w przypadku działalności A. Fusieckiego jedyny element poznania posiadanego przez księgarza asortymentu. Ilość uwzględnionych w nich pozycji i ich treść są głównym miernikiem rozwoju jego księgarni i czytelni, które mimo świetnych początków nie przetrwały jednak próby czasu. Księgarnia i czytelnia A. Fusieckiego nie funkcjonowały długo – zaledwie kilka lat. W 1845 r. księgarnia przeszła na własność Juliusza Wildta, natomiast 4 lata później czytelnię zakupił hr. Adam Potocki. Złożyło się na to wiele przyczyn, m.in. brak umiejętności handlowych księgarza,

częste wyjazdy, kłopoty finansowe, a zwłaszcza zaangażowanie się w bieg wypadków politycznych rozgrywających się w Krakowie w latach czterdziestych i konsekwencje tego w postaci dwuletniego więzienia.

Zamiłowanie A. Fusieckiego do książek było jednak zbyt mocne, by całkowicie zrezygnował z zajmowania się nimi. Po wypadkach 1848 r. nadal utrzymywał dawne kontakty ułatwiające mu prowadzenie – tym razem już prywatnie – wymiany i handlu książkami.

PRZYPISY

¹ Pojęć „czytelnia” i „wypożyczalnia” używano w XIX w. i początkach XX w. zamiennie. Zob. J. Stąsień, *Rozwój wypożyczalni dochodowych w Galicji*, w: *Z dziejów udostępniania książki w Polsce w okresie zaborów. Studia i materiały* pod red. K. Małczyńskiej, Wrocław 1985, s. 147.

² Archiwum Państwowe Miasta Krakowa (dalej APMK): WMK XIII–6 fasc. J, k. 58 (Senat Rządzący do Komitetu Cenzury – pozwolenie na otwarcie księgarni).

³ Tamże.

⁴ Tamże, k. 60.

⁵ APMK: Teki A. Grabowskiego, E 16, k. 873, 877; zob. też „Gazeta Krakowska” 1841, nr 109, s. 4.

⁶ Biblioteka Jagiellońska (dalej BJ): rkps 5564, t. 1, cz. 2, k. 184: Papiery dotyczące pracy antykwarskiej i kolekcjonerskiej A. Fusieckiego.

⁷ BJ: rkps 6929 IV, k. 149 (Akt notarialny z dnia 20 VII 1842 r.).

⁸ APMK: WMK–XIII–16, k. 104; WMK XIII–5 fasc. D. poz. 434, 561.

⁹ APMK: Teki A. Grabowskiego, E 16, k. 877.

¹⁰ W źródłach brak informacji o dacie otwarcia wypożyczalni. A. Fusiecki nazywa ją często „biblioteką”, była ona bowiem w zasadzie prywatną biblioteką księgarza; Biblioteka Kórnicka: rkps 1584, k. 185 (List A. Fusieckiego do T. Działyńskiego, 25 IV 1857); BJ: rkps 5564, t. 1, cz. 2, k. 104.

¹¹ BJ: rkps 5564, t. 1.

¹² Strony nie uwzględnione w wykazie księgarz pozostawił nie zapisane w celu uzupełniania w miarę napływu nowych książek.

¹³ *Księga Czytelni polskiej i francuskiej*, s. 15.

¹⁴ Tamże, s. 23.

¹⁵ Tamże, s. 4.

¹⁶ Tamże, s. 7.

¹⁷ Tamże, s. 25.

¹⁸ Katalog nie posiada układu działowego, lecz alfabetyczny, dlatego też ilościowego podziału treściowego dokonano w sposób szacunkowy według brzmienia tytułu dzieła. Utwory, których nie udało się zakwalifikować do poszczególnych dziedzin, objęto mianem „Varia”.

¹⁹ Księga Czytelni polskiej i francuskiej, s. 16.

²⁰ Tamże, s. 10.

²¹ Tamże, s. 27.

²² Tamże, s. 4.

²³ Tamże, s. 50.

²⁴ Tamże, s. 49.

²⁵ Księga..., s. 17.

²⁶ Tamże, s. 1.

²⁷ Tamże, s. 22.

²⁸ Tamże, s. 13.

²⁹ Tamże, s. 6.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże, s. 1.

³² Tamże.

³³ Księga..., s. 12.

³⁴ Tamże, s. 8.

³⁵ Tamże, s. 12.

³⁶ Tamże, s. 26.

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

- ⁴⁰ Tamże, s. 23.
- ⁴¹ Księga..., s. 45, T. 5, cz. 1 i 2.
- ⁴² Tamże, s. 48, T. 19, cz. 4.
- ⁴³ Tamże, s. 12.
- ⁴⁴ BJ: rkps 5564, t. 1, k. 81 – 83.
- ⁴⁵ Tamże, k. 141 – 146.
- ⁴⁶ Tamże, k. 92 – 95.
- ⁴⁷ Katalog książek..., k. 142.
- ⁴⁸ Tamże, k. 142.
- ⁴⁹ BJ: rkps 5564, t. 1, cz. 2, k. 85.
- ⁵⁰ S. Mieroszewski, St. Mieroszewski, Wspomnienia lat ubiegłych, oprac. M. i H. Baryczowie, Kraków 1964, s. 101.
- ⁵¹ Księga Czytelni..., s. 275.
- ⁵² Tamże, s. 276.
- ⁵³ Tamże, s. 284.
- ⁵⁴ Tamże, s. 275.
- ⁵⁵ Tamże, s. 283.
- ⁵⁶ Tamże, s. 278.
- ⁵⁷ Tamże, s. 277.
- ⁵⁸ Księga..., s. 254.
- ⁵⁹ Tamże, s. 371.
- ⁶⁰ Tamże, s. 261.
- ⁶¹ Tamże, s. 254.
- ⁶² Tamże, s. 273.
- ⁶³ Tamże, s. 274.
- ⁶⁴ Tamże, s. 284.
- ⁶⁵ Tamże. s. 270.
- ⁶⁶ Tamże, s. 260.

- ⁶⁷ Tamże, s. 260.
- ⁶⁸ Księga Czytelni..., s. 331.
- ⁶⁹ Tamże, s. 319.
- ⁷⁰ Tamże, s. 312.
- ⁷¹ Tamże, s. 328.
- ⁷² Księga Czytelni..., s. 325.
- ⁷³ Tamże, s. 332.
- ⁷⁴ Tamże, s. 318.
- ⁷⁵ Tamże, s. 312.
- ⁷⁶ Tamże, s. 314.
- ⁷⁷ Tamże, s. 311.
- ⁷⁸ Tamże, s. 315.
- ⁷⁹ Tamże.
- ⁸⁰ Księga..., s. 312.
- ⁸¹ Tamże, s. 322.
- ⁸² Tamże, s. 334.
- ⁸³ Tamże, s. 318.
- ⁸⁴ Tamże, s. 327.
- ⁸⁵ Tamże, s. 415.
- ⁸⁶ Tamże, s. 411.
- ⁸⁷ Tamże, s. 417.
- ⁸⁸ Tamże, s. 420.
- ⁸⁹ Tamże, s. 419.
- ⁹⁰ Tamże, s. 419.
- ⁹¹ Księga Czytelni..., s. 443.
- ⁹² Tamże, s. 442.
- ⁹³ Tamże, s. 441.
- ⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ Tamże.

⁹⁶ Tamże.

⁹⁷ Tamże, s. 451.

⁹⁸ BJ: rkps 6984 I: Notatnik A. Fusieckiego, k. 9.

⁹⁹ Była to przeciętna wówczas opłata, umożliwiająca wszystkim korzystanie z czytelni.